

El rastre
de la paraula

Observadors de la realitat
Del Putget a Sarrià



Ajuntament de Barcelona
Sarrià-Sant Gervasi

Presentació

Si de vegades s'ha descrit l'escriptor com un observador de la realitat, els protagonistes d'aquesta ruta literària ho són doblement. Perquè la seva obra sovint expressa un testimoni directe del que els va envoltar. Els textos que il·lustraran la passejada parlen del lloc i el moment on van viure. Llegint-los, els recordarem a ells, la seva època i els espais de Sarrià i Sant Gervasi que els van acollir.

La ruta comença ben a la vora de l'estació del Tibidabo dels Ferrocarrils i s'acaba a tocar de l'estació de Sarrià. De l'una a l'altra, ens aturarem en alguns indrets relacionats amb autors que van viure la seva infantesa o moments significatius de la vida al barri de Sant Gervasi durant la primera meitat del segle XX o tot el segle passat.

Ens acompanyaran el poeta i prosista Marià Manent i Joan Perucho, narrador dels mons fantàstics que ens envolten, la discreta novel·lista Carmen Laforet, el gran Josep Maria de Sagarra, l'artista i amic d'artistes Jaume Pla, l'assagista Maurici Serrahima, també Carles Riba i Clementina Arderiu, José Agustín Goytisolo, J.V. Foix i Josep Carner, i encara més. Escriptors d'una època que ens va semblant llunyana, uns que encara són molt populars i d'altres de gairebé erudits, tots fins observadors de la realitat, la realitat dels homes i les dones, també de l'espai on transcorren les vides dels homes i les dones. Per tant, dels carrers i les places on van créixer, on van viure.

Jardins de Ca n'Altimira

Carrer d'Horaci
Carrer de Maó
Carrer de Ganduxer

*Referència a l'Espai Cultural
Pere Pruna*

Carrer de Pau Alcover
Carrer de les Escoles Pies

5 Cinquena parada

Cruïlla del carrer de les Escoles Pies amb el carrer del Doctor Carulla

Referència a Jaume Pla

Carrer del Doctor Carulla, cruïlla amb el carrer de Calatrava

Referència a la Biblioteca Clarà

Carrer de Calatrava, cruïlla amb el carrer de Pau Alcover

Referència a José Agustín Goytisoló

Carrer de Calatrava, cruïlla amb el carrer de l'Emancipació

Referència al Cementiri de Sarrià

J.V. Foix, Clementina Arderiu
i Carles Riba

Carrer de Calatrava
Carrer d'Iradier
Carrer de l'Esperança

6 Sisena parada

Cruïlla del carrer de l'Esperança amb el carrer de Pomaret

Referència a Josep Carner

Carrer de Dolors Monserdà (pont sobre el FGC)

Referència a Antoni Gaudí

Carrer de Dolors Monserdà

Referència a Dolors Monserdà

Carrer de Manuel Carrasco i Formiguera

7 Setena parada

Col·legi Sant Ignasi de Sarrià Maurici Serrahima

*Referència als germans Goytisoló,
Gil de Biedma...*

Carrer de Manuel Carrasco
i Formiguera
Passeig de la Bonanova
Via Augusta

Punt d'arribada

Estació de FGC de Sarrià

Autors i fragments

0 Punt de trobada

Cruïlla del carrer de Solanes amb el carrer de Roca i Batlle

Referència a Carles Riba (1893-1959) i Clementina Arderiu (1889-1976)

Clementina Arderiu i Carles Riba van viure, des que es van casar l'any 1916 fins que van marxar a Itàlia, en una torreta del Putget, situada al capdamunt d'aquest pendent, al carrer de Roca i Batlle, 10, avui desapareguda. Després van tornar al barri, a Sarrià des de l'any 1930 fins al 1939. I el 1943, en tornar de l'exili, es van instal·lar a la vora d'aquí, en un pis del carrer de la República Argentina (al número 165, on trobareu una placa commemorativa), que va esdevenir punt de trobada durant el franquisme, refugi cultural, llavor de vida intel·lectual fins a la mort de Riba el 1959. Tornarem a trobar Carles Riba i Clementina Arderiu més endavant, en passar vora el cementiri, on reposen tots dos.

1

Primera parada

Jardins de Marià Manent

Marià Manent (1898-1988)

Marià Manent va néixer el 1898 i va viure bona part de la seva llarga vida al carrer de Craywinckel. Poeta i traductor d'una exquisida sensibilitat, va publicar quatre volums de dietaris d'una contenció humana i una força expressiva excepcionals. En aquests jardins que la ciutat li ha dedicat després de la seva mort el 1988, tan a la vora de la casa on va viure, llegirem dos fragments d'*El vel de Maia*, escrits durant els anys de la guerra civil, on descriu una escapada a Barcelona des de Viladrau, on s'estava, i el retorn el febrer del 1939. Diuen que els maies creien que veien la realitat a través d'un vel; així mateix, Marià Manent presenta l'experiència espantosa de la guerra a través del vel de Viladrau, del Montseny estant.

Primer fragment

Marià Manent [D'*El vel de Maia*, premi Josep Pla 1974, B.: Destino, 1975]

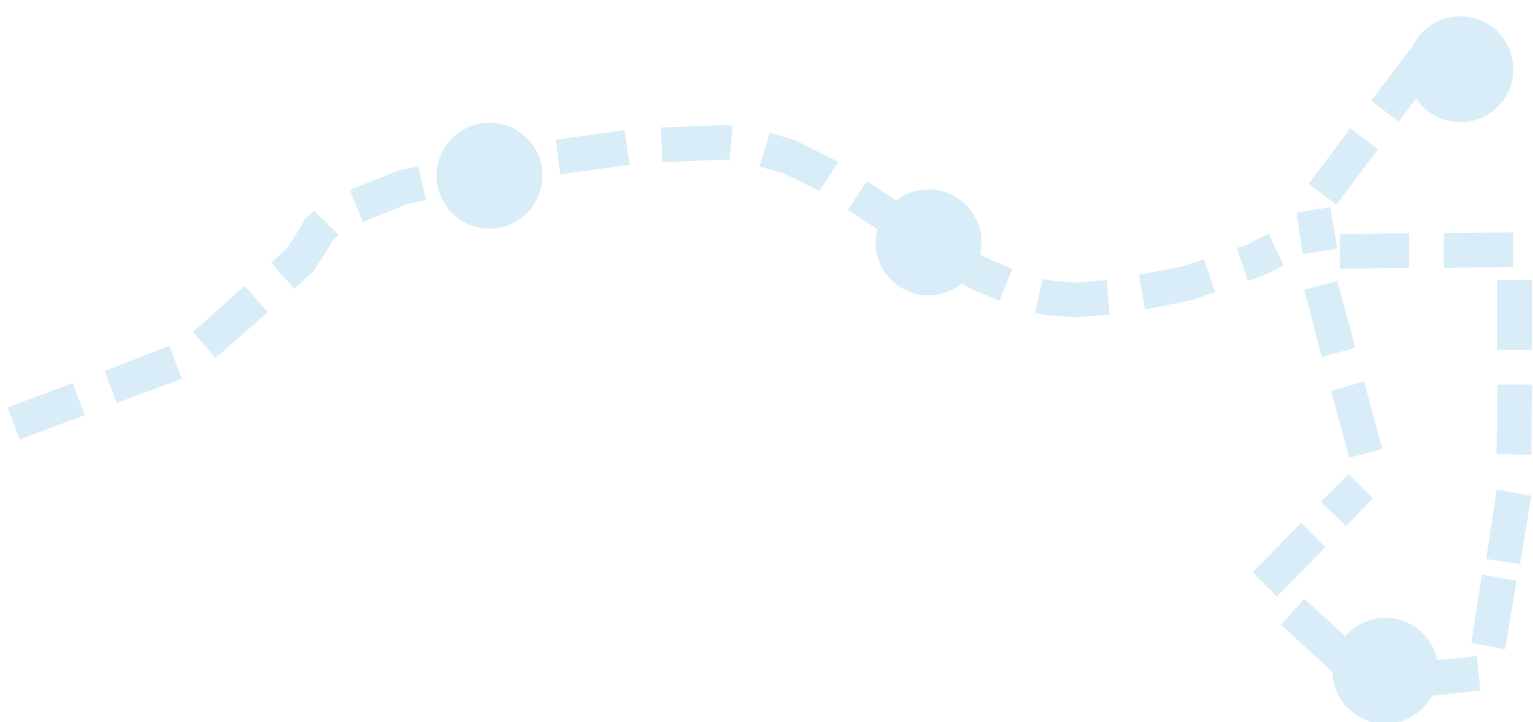
17 de juliol de 1938. Vaig a Barcelona amb la Josefina. Sortim de casa a quarts de 5 del matí (quarts de 3, hora solar), "matinet, a punta d'alba"... La plaça del poble, silenciosa, gairebé deserta, sembla una decoració. A Barcelona els tramvies van pleníssims: la gent s'hi arraïma a tot volt. Però hem vist poca gent a peu pels carrers, pocs vehicles. Hi ha algun venedor de fruita -les peres a 10 pessetes el quilo-. Dormim a casa, al carrer Craywinckel, on hi ha instal·lada una família amiga. Són amables i acollidors; però, amb tot, quina desagradable impressió de sentir-se foraster a casa! Recullo diversos llibres, contemplo els boscos del Tibidabo devastats, pelats. Les pinedes ja no són molsa flonja: cada pi -els pocs que queden- es destaca individualitzat, com un bolet ridícul. Però a la galeria de casa encara viu el romaní que vaig collir als boscos de Premià.

15 de febrer del 1939. [...] Quan arribem a Barcelona, quina impressió profunda em fa la ciutat il·luminada! Després d'aquests anys de tenebra esglaiada, Barcelona sembla una reina amb mil diamants. És com un somni, com un conte de fades. La meva filla, que ha estat tota la guerra sense veure cases altes, deia: "Miri, pare: miri quins castells!" Dúiem tants paquets (dotze, i alguns feixuguíssims), que passem una estona d'indecisió i angúnia, però uns joves molt amables ens acompanyen en cotxe fins al carrer Craywinckel. Era prop de mitjanit. Trobem el pis net, ordenadíssim: ens sembla un palau. Mobles, vaixel·la, decoració, tot ens sembla meravellós per contrast amb la rusticitat del llarg exili.

Cruïlla del carrer d'Hurtado amb el carrer de Craywinckel

Referència als domicilis de Marià Manent i Joan Perucho

Ara passarem per davant del portal del carrer de Craywinckel on els Manent tenien pis, al número 24, on va viure també el crític literari Jaume Bofill i Ferro (1893-1968). Molt a la vora, al carrer de la República Argentina, número 248, davant per davant de la cruïlla amb Craywinckel, hi va tenir casa a Barcelona i hi va viure fins a la mort Joan Perucho, a qui dedicarem la següent parada.



2

Segona parada

Plaça de Kennedy

Joan Perucho (1920-2003)

Com dèiem, Joan Perucho va viure bona part de la seva vida, i els darrers anys, a deu minuts d'aquí, al carrer de la República Argentina poc més amunt d'on hi surt el carrer de Craywinckel. Perucho no era fill de Sant Gervasi. Va néixer el 1920 a Gràcia i va anar a escola al carrer de Sant Lluís i més endavant als Germans de la Doctrina Cristiana dels Josepets. En un text publicat el 1998 recorda les sortides que l'escola organitzava quan la classe havia acumulat prou vals de bona conducta. Una de les sortides habituals era anar d'excursió al Tibidabo, agafant aquí mateix el Tramvia Blau.


Segon fragment

Joan Perucho [D'“El tramvia blau”, dins *La porta de la identitat*, B.: Proa, 1998]

[...] Començàvem la nostra excursió, capitanejats pel germà de torn (la tenue eclesiàstica d'aquell temps era un hàbit negre i un pitet blanc emmidonat al coll), agafant el Tramvia Blau a l'avinguda del Tibidabo, davant per davant de l'hotel La Rotonda, edifici del qual actualment han desaparegut els grans frisos de ceràmica (senyores modernistes jugant al tennis o conduint automòbils estrafolaris, cofant-se amb capells nuats sota la barbata) i no se sap on han anat a parar. Aquest edifici, joia del modernisme arquitectònic, presenta un aspecte decrepit i brut, deixat de la mà dels responsables del patrimoni cultural de la ciutat.

Ara tinc a les mans un preciós estudi d'Albert Giménez, titulat *El tramvia del Tibidabo*, on es fa la història d'aquest entranyable artefacte i del contorn paisatgístic tan estimat pels barcelonins. La idea fou del celebèrrim doctor Andreu, prohoms de la ciutat, que tingué la genial premonició del que arribaria a ésser per a Barcelona el conjunt artístic del futur parc d'atraccions. El doctor Andreu fundà una societat que urbanitzà el territori, creà el tramvia, el funicular i el parc del Tibidabo, que abans s'anomenava Pedra d'Àguila i sols quan, a finals del segle XIX, la part de Barcelona es distribuí en paratges de nomenclatura bíblica (Carmel, Bonanova, Vall d'Hebron, els Penitents, Sant Medir, Jericó, etc.) prengué el nom de Tibidabo, segons el que diu a Jesús el diable: “Tibi dabo omnia regna mundi si cadens adoraveris me” (et donaré tots els regnes del món si agenollat m'adores).

L'any 1888, amb motiu de l'Exposició Universal, es va construir una carretera que uní Barcelona amb el cim de la muntanya i es construí un sinistre pavelló com a mirador de la ciutat que es deia el Pavelló de la



Reina i que inaugurà la reina regent Maria Cristina. Tinc la fotografia al davant i sembla la casa del Dràcula en versió de Ted Browning.

El 20 de febrer de 1899 es fundà el Tibidabo Societat Anònima, format per Ròmul Bosch i Alsina, Teodor Roviralta, Fabra i Puig, Arnús Garí, Macaya, Maristany, Mas Yebra, Juncadella, Chopitea, Vallcorba i alguns amics del doctor Andreu, que s'havia enriquit amb les famoses *Pastillas del doctor Andreu*. La finca El Frare Blanc fou venuda per la família Parés Gayol a la societat per dues-centes cinquanta mil pessetes. Del 1900 en endavant es construïren portentoses cases modernistes, com la casa Roviralta (1903), edificada per Joan Rubió i Bellvé, la casa Casacuberta (1907) pel mateix arquitecte, la casa Muntades (1901) per Josep Puig i Capdevila, La Rotonda (1906) per Adolfo Ruiz Casamitjana i la casa d'Evarist Arnús, El Pinar, construïda el 1903 per Enric Sagnier Villavecchia.

La societat del Tibidabo va cobrir el gran torrent que existia convertint-lo en una ampla avinguda [i es va decidir instal·lar, per arribar al cim, un servei mixt consistent en un tramvia i un funicular]. Les obres s'iniciaren el 16 de juny de 1900. El funicular del Tibidabo fou el primer que s'instal·là a Espanya. Aquell mitjà de transport desvetllaria una gran expectació i admiració entre la gent de la ciutat. La línia del tramvia tenia una longitud total de 1.276 metres, superant pendents del 8 per 100, partint de la cota 137 metres fins al punt situat a una alçada de 230 metres sobre el nivell del mar, lloc on es trobava l'estació inferior del funicular.

Després d'una variada història (el doctor Andreu morí el 27 de novembre de 1928), el conjunt del Tibidabo seguí enamorant propis i forans. En la nostra postguerra s'impulsà el parc i s'instal·laren noves atraccions. Les dècades de 1950 i 1960 foren les de més moviment. [...] Els tramvies foren revisats i repintats amb un blau més obscur. Alguns d'ells tenien l'aspecte d'una meravellosa joguina. Era l'alegria dels infants. Era la que sentia el poeta Josep Maria Andreu davant la festa de la seva ciutat. Ho deien els versos:

Tornar cap a casa semblava un passeig.
Pujava al tramvia -em sembla que el veig.
I anant per la Rambla, d'avui i d'ahir,
tot era una festa, tot era per mi!

La Societat Anònima del Tibidabo va cedir la línia del tramvia, les instal·lacions, el material i els empleats a la ciutat de Barcelona. Se'n féu càrrec el servei de Parcs i Jardins i, des de l'1 de gener de 1981, la Societat Privada Municipal de Transports de Barcelona. Fou, sembla, un final feliç.



3

Tercera parada

Passeig de Sant Gervasi, a l'alçada de Folgueroles

Carmen Laforet (1921-2004)

Carmen Laforet va irrompre a l'escena pública, com un torrent, el 1944 amb la novel·la *Nada* i va anar escrivint i publicant fins als primers seixanta. Aleshores va desaparèixer, com qui diu per sempre, fins que va morir l'any 2004. *Nada* té per escenari tot el llarg del carrer d'Aribau, des de la part baixa on s'instal·la la protagonista en arribar a Barcelona, fins al capdamunt, ja a Sant Gervasi. Per sota, Via Laietana enllà, la protagonista troba el port, Santa Maria del Mar, el barri xinès. Per sobre, passeja per la Barcelona alta, la Bonanova i aquí on som, vorejant els jardins de les torres senyorials, com ho són aquestes.

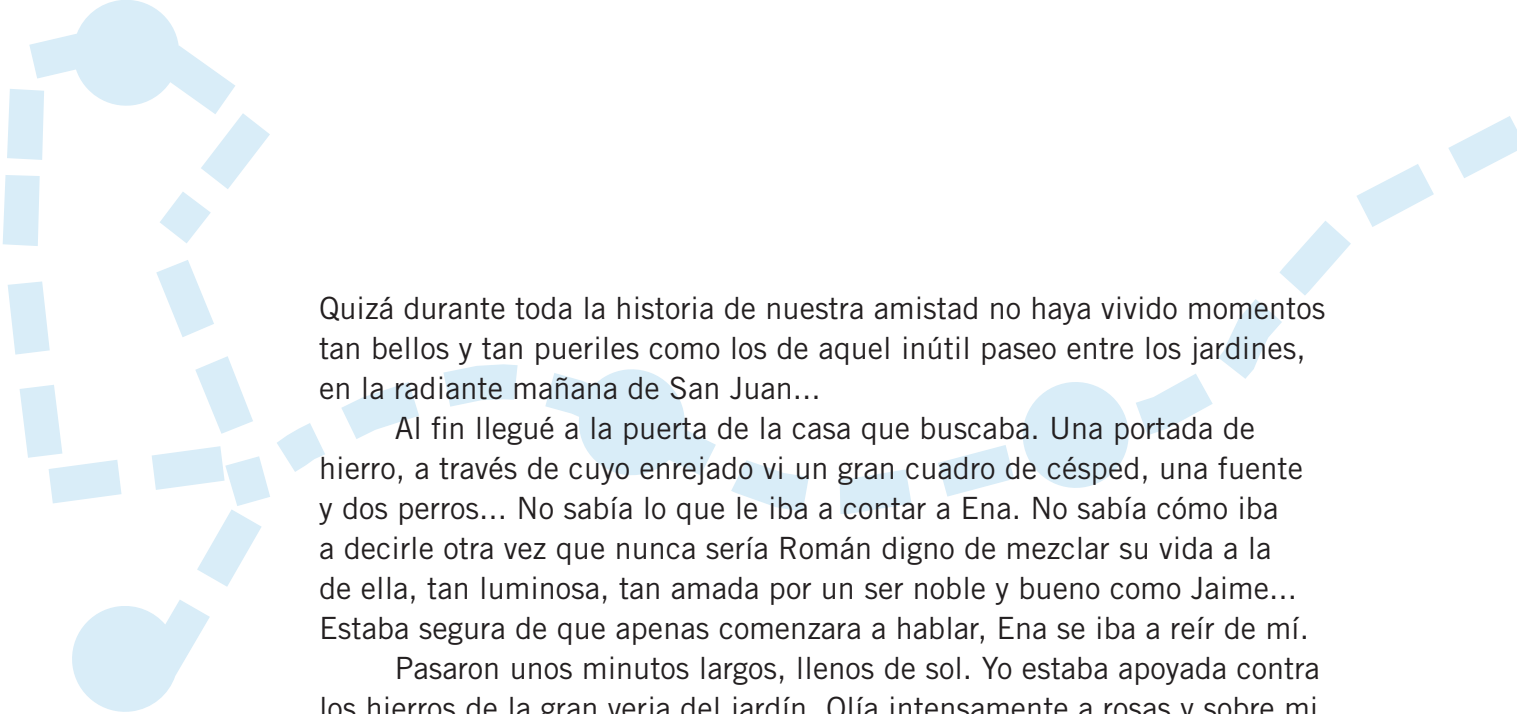
Tercer fragment

Carmen Laforet [De *Nada*, B.: Destino, 1944]

[...] Pons vivía en una casa espléndida al final de la calle Muntaner. Delante de la verja del jardín -tan ciudadano que las flores olían a cera y a cemento- vi una larga hilera de coches. El corazón me empezó a latir de una manera casi dolorosa. Sabía que unos minutos después habría de verme dentro de un mundo alegre e inconsciente. Un mundo que giraba sobre el sólido pedestal del dinero y de cuya optimista mirada me habían dado alguna idea las conversaciones de mis amigos. Era la primera vez que yo iba a una fiesta de sociedad, pues las reuniones en casa de Ena, a las que había asistido, tenían un carácter íntimo, revestido de una finalidad literaria y artística.

Me acuerdo del portal de mármol y de su grata frescura. De mi confusión ante el criado de la puerta, de la penumbra del recibidor adornado con plantas y con jarrones. Del olor a señora con demasiadas joyas que vino a estrechar la mano de la madre de Pons y de la mirada suya, indefinible, dirigida a mis viejos zapatos, cruzándose con otra anhelante de Pons, que la observaba. [...]

[...] Atravesé Barcelona en un tranvía. Me acuerdo de que hacía una mañana maravillosa. Todos los jardines de la Bonanova estaban cargados de flores y su belleza apretaba mi espíritu demasiado cargado también. También a mí me parecía desbordar -como desbordaban las lilas, las buganvillas, las madresevas, por encima de las tapias-, tanto era el cariño, el angustioso miedo que sentía por la vida y por los sueños de mi amiga...



Quizá durante toda la historia de nuestra amistad no haya vivido momentos tan bellos y tan pueriles como los de aquel inútil paseo entre los jardines, en la radiante mañana de San Juan...

Al fin llegué a la puerta de la casa que buscaba. Una portada de hierro, a través de cuyo enrejado vi un gran cuadro de césped, una fuente y dos perros... No sabía lo que le iba a contar a Ena. No sabía cómo iba a decirle otra vez que nunca sería Román digno de mezclar su vida a la de ella, tan luminosa, tan amada por un ser noble y bueno como Jaime... Estaba segura de que apenas comenzara a hablar, Ena se iba a reír de mí.

Pasaron unos minutos largos, llenos de sol. Yo estaba apoyada contra los hierros de la gran verja del jardín. Olía intensamente a rosas y sobre mi cabeza voló un abejorro produciendo un profundísimo eco de paz. No me atrevía a llamar al timbre.

Oí la puerta de la casa -una puerta de cristales abierta sobre la blanca terraza- abrirse con estrépito y vi aparecer al pequeño Ramón Berenguer acompañado de un primito de cabellos negros. Los dos bajaron corriendo la escalinata, hacia el jardín. Me sentí súbitamente empavorecida, como si me hubieran sujetado la mano en el momento de cortar una flor robada. Eché a correr a mi vez, sin poderlo remediar, huyendo de allí... [...]

Passeig de Sant Gervasi

Referència a la Torre Castanyer

El març del 1938, davant l'ofensiva de l'exèrcit franquista al front d'Aragó, Antonio Machado ve cap a Barcelona. De primer s'instal·la a l'hotel Majestic del Passeig de Gràcia, fins que un mes després uns amics li troben lloc en aquesta Torre Castanyer, un palauet de la duquessa de Moragas construït cap al 1850, aleshores incautat per la Generalitat. Machado hi reprèn l'activitat literària, fins que el 15 de gener del 1939 les autoritats anuncien que és imminent l'arribada de les tropes franquistes. Machado va deixar Barcelona el diumenge 22 de gener. Moriria exactament un mes després.

4

Quarta parada**Plaça de la Bonanova****Josep Maria de Sagarra (1894-1961)**

Josep Maria de Sagarra va viure a Sarrià molts anys i va morir ben a la vora d'aquí, en aquest passeig de Sant Gervasi tocant a la plaça de la Bonanova. Poeta, dramaturg, novel·lista i figura d'una enorme popularitat, Sagarra també va destacar pels seus articles publicats a la premsa diària. Dins els reculls *L'aperitiu o Cafè, copa i puro* en trobem alguns que tenen per paisatge o per tema els barris de Sarrià i de Sant Gervasi. N'hem escollit un que avui té un regust inequívocament anacrònic. Parla de les barbes dels caputxins, aquells caputxins que vivien i encara viuen al convent de Santa Eulàlia, a l'altra banda del barri, en aquell indret que es coneixia com el Desert de Sarrià, ara ja del tot urbanitzat. Als anys trenta, i ben bé fins a la ratlla dels seixanta, les sotanes i els hàbits eren part del paisatge habitual de la ciutat, i molt especialment d'aquest barri, tan prolífic en escoles religioses i convents.

Quart fragment

Josep Maria de Sagarra [De "Barbes", article publicat el 28 de gener del 1932 a *Mirador*, inclòs dins *L'aperitiu* [1947], B.: La Campana, 1995]

M'acaben de dir que els frares caputxins es treuen la barba; és més fort, encara, que la majoria d'aquests religiosos ja van completament rasurats. Jo no sé si acabar-m'ho de creure. No sé si la persona que m'ho ha dit ha intentat aixecar-me la camisa. Però aquesta notícia és fàcil de comprovar, i, si resulta certa, jo manifesto des d'ara el meu disgust.

[...]

Quan jo vivia a Sarrià, veia passar davant de casa dos frarets novicis, tot just sortits de l'adolescència, amb aquelles sandàlies grandasses, amb el serrell del cap exactament igual que el de les estampetes de sant Antoni i amb unes barbes a claps a claps, d'un color d'ordi torrat, posades a galta i galta com dues ales de cogullada. Veient aquells dos frarets enmig dels clàxons i dels gossos artificials, se m'acudien amb tot el seu realisme aquells famosos versos del Dant que diuen:

Taciti, soli e senza compagnia
andavam l'un dinanzi, l'altro dopo
comme i fratri minor vanno per via.

És a dir, que aquells dos frarets, amb els pèls de la barba i l'hàbit escandalosament anacrònic, tenien la gràcia de fer viva davant els ulls aquella meravellosa *terzina* dantesca.

Ara els caputxins es treuen la barba i tot això se n'anirà a rodar. Jo he evocat moltes vegades en els meus escrits, de vegades per fer una imatge, de vegades per fer una comparació, la barba del pare Miquel d'Esplugues; jo sé que ell no se n'ofèn i fins li fa una certa gràcia, i així pot constatar que jo recordo la seva amistat. Ara, si el pare Miquel es rasura, la imatge emigrarà per sempre més de la meua ploma. En els convents de caputxins, hi entraran les *Gillettes* i totes aquestes peces mecàniques i monstruoses que serveixen per a fer sortir talls i grans a la cara.

Els caputxins sortiran de llur beatitud medieval per a entrar en aquest infern de les irritacions cutànies que patim els qui ens hem d'afaitar cada dia. Amb la mecànica impura, entraran els productes impurs, a base de cremes i vaselines, amb etiquetes escandalosament americanes, de les quals els frares caputxins ignoraven l'existència. [...]

Entrada des del carrer de Mandri i sortida al carrer d'Horaci

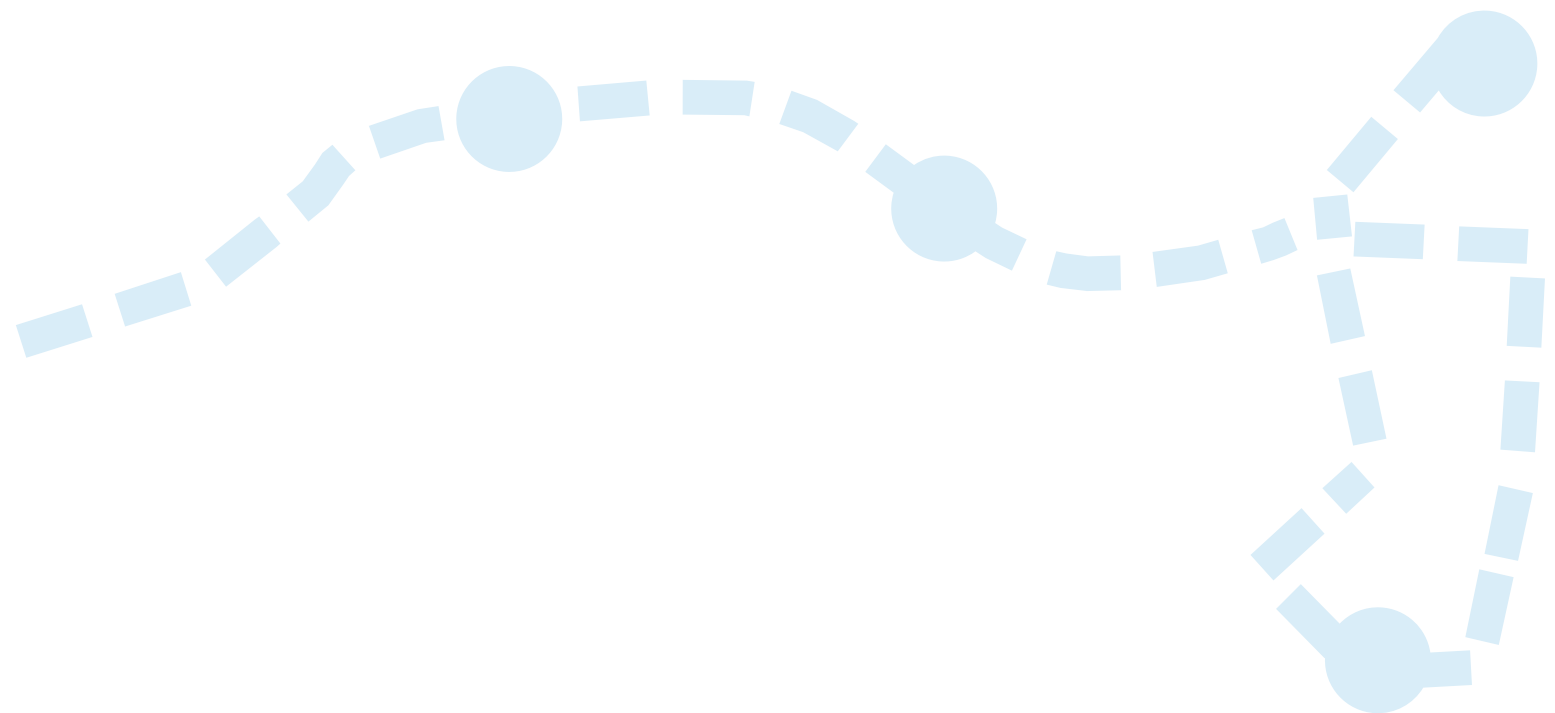
Referència als Jardins de Ca n'Altimira

Jardí romàntic de l'antiga finca familiar del Dr. Josep Altimira, creat a mitjans del segle XIX, amb elements arquitectònics singulars que aprofiten el desnivell del terreny, per establir-hi dues zones diferenciades. La comunicació entre els dos nivells es fa a través d'un parell de ponts, l'un de pedra i l'altre de ferro i pèndol, que copia el que John Roebling va fer a les cataractes del Niàgara, i el punt d'unió és una sala hipòstila -sostinguda per columnes- on es fan exposicions d'art. La vegetació, espessa i de fulla perenne, crea jocs de llum i ombra.

Carrer de Ganduxer, en sortir del carrer de Maó

Referència a l'Espai Cultural Pere Pruna

L'any 1904 la família Juncadella va comprar la Casa Puigvell per donar-la a la Congregació de Maria Reparadora. El 1907 l'arquitecte Enric Sagnier i Vilavecchia hi va construir aquesta capella, l'únic que es conserva d'aquella finca. Les monges reparadores van deixar el convent l'any 1970 (i pocs anys després se'ls va construir, al costat d'altres edificis, una residència aquí mateix). El 1985 s'aconsegueix incloure la capella en el registre de béns catalogables, gràcies sobretot al valor de les pintures murals al fresc que conserva i els vitralls de Pere Pruna (1904-1977). El Districte va inaugurar-hi el 2000 un espai cultural on se celebren exposicions, concerts i altres activitats.



5

Cinquena parada

Cruïlla del carrer de les Escoles Pies amb el carrer del Doctor Carulla

Jaume Pla (1914-1995)

Jaume Pla i Pallejà (1914-1995), gravador, escriptor, dibuixant, pintor autodidacta, va treballar les tècniques del gravat i la litografia i es va dedicar, des de les Edicions de La Rosa Vera fundades el 1949, a l'edició de bibliòfil. En tornar de l'exili, l'octubre del 39 es feia dir Jaume Garcia i Garcia i es guanyava la vida com a pintor de parets, sobretot per a un industrial de nom Pelegrí, del passeig de Sant Gervasi tocant a la plaça de la Bonanova. EL 1940 es va casar i, després de rodar per algun pis de Gràcia, es va poder instal·lar, fins a l'any 1945, aquí mateix, al xamfrà d'Escoles Pies amb Doctor Carulla (a l'edifici de dues plantes que hi ha a la banda de mar, baixant a l'esquerra), al barri de la Bonanova. Després va viure en altres indrets del districte, al peu del Tibidabo per la banda de Sant Gervasi primer, a Vallvidrera després. El 1991 va publicar el text autobiogràfic *Memòria escrita* i l'any 1994, quan ja havia complert els vuitanta, va obtenir el premi Sant Joan amb el dietari *De l'art i de l'artista*, que es va publicar molt poc després de la seva mort.

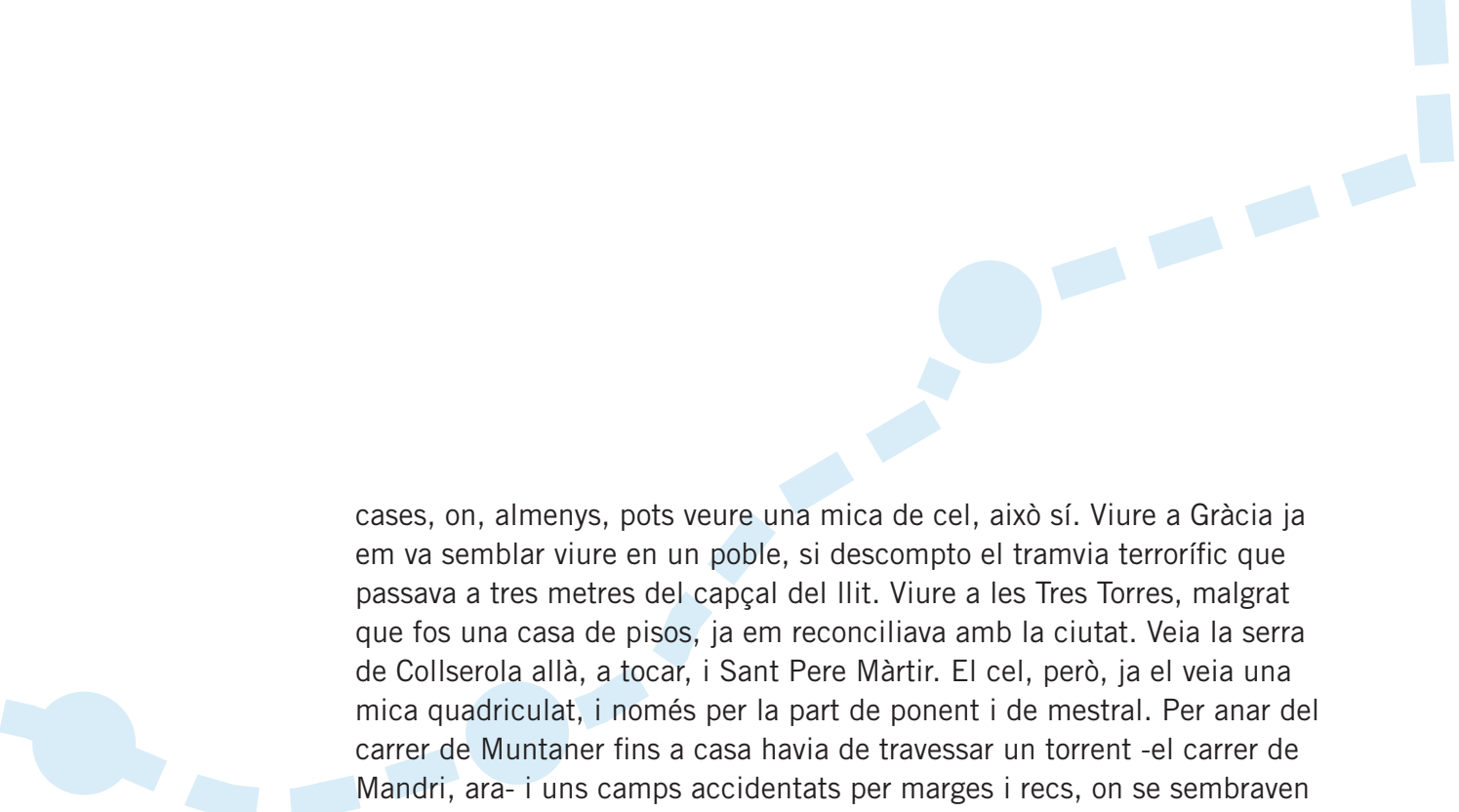
Cinquè fragment

Jaume Pla [De *Memòria escrita*, B.: Revista de Catalunya, 1991]

Els llibres van ser l'activitat que em va permetre de deixar definitivament l'ofici de pintor de parets. No puc pas dir que el procés fos breu ni fàcil. Però d'aquella casa infecta del carrer de la Providència vàrem passar a un pis del carrer de les Escoles Pies que feia xamfrà amb el del Doctor Carulla. Era un pis sense escarabats, amb una vista meravellosa sobre el Tibidabo i Sant Pere Màrtir, sobre uns viviers de flors, sobre uns jardins amb rosers i palmeres. També, en primer terme, davant del nostre balcó, hi havia un camp de futbol on cada dos diumenges assistia al partit i a les bufetades que el Futbol Club Tres Torres s'anava repartint amb els seus visitants.

Era un pis, per primera vegada a la meua vida, amb cambra de bany. Vaig poder marxar a temps del pis del carrer de les Escoles Pies. Però hi vaig ser feliç, en aquell pis. Hi vaig viure anys decisius de la meua vida i vaig omplir de records -feliços, nostàlgics, també tràgics- la meua memòria.

Jo sempre he estat un ocell de bosc, mai un ocell de pis. Els meus orígens rubinencs, la meua infantesa a Can Rosés, em van marcar per tota la vida. El poc temps que havia viscut al carrer d'Enric Granados estava molt ple de preocupacions, però malgrat això vaig tastar el que significa viure en un pis, amb gent a sobre, a sota, a dreta i a esquerra, amb un paisatge permanent de balcons si mires cap al centre de l'illa de



cases, on, almenys, pots veure una mica de cel, això sí. Viure a Gràcia ja em va semblar viure en un poble, si descompto el tramvia terrorífic que passava a tres metres del capçal del lliit. Viure a les Tres Torres, malgrat que fos una casa de pisos, ja em reconciliava amb la ciutat. Veia la serra de Collserola allà, a tocar, i Sant Pere Màrtir. El cel, però, ja el veia una mica quadriculat, i només per la part de ponent i de mestral. Per anar del carrer de Muntaner fins a casa havia de travessar un torrent -el carrer de Mandri, ara- i uns camps accidentats per marges i recs, on se sembraven cereals o farratge. Vaig fer un quadret, d'aquest tema, que és a la col·lecció Cendrós, perquè s'hi veu el desnivell on construiria la seva casa al carrer de Ganduxer, tocant a la que seria plaça de Ferran Casablanca. Al costat de l'escola Isabel de Villena, al carrer d'Emancipació, hi havia un hort-jardí amb una paret de tanca pe ron sortien gloriosos uns pollancre que a la tardor adquirien uns cadmis enlluernadors.

Vaig anar més amunt, a l'avinguda del Doctor Andreu, just en el moment de la invasió, a les Tres Torres, del ciment, dels milers i milers de finestres. Vaig arribar a viure la transformació d'uns camps, d'un torrent i d'uns jardins en cases altes fins al cel, de parets interminables. Potser per alguna esclatxa entre les cases encara es veu un trosset estret de Collserola. En el meu record vivíssim hi ha unes imatges semblants a les que vèiem, incrèduls, en els llibres d'història de la ciutat: el passeig de Gràcia amb els camps al costat. També veig ben clarament al capdamunt del carrer de Balmes unes cases de pagès i uns horts plens de verdures.

Cruïlla del carrer del Doctor Carulla amb el carrer de Calatrava

Referència a la Biblioteca Clarà

L'edifici on Josep Clarà (1878-1958) va tenir el taller, obra d'estil racionalista de Duran i Reynals, es conserva convertit en biblioteca pública. Al jardí s'hi poden contemplar rèpliques d'algunes escultures de l'autor ("Nu de dona" (1930), "Tors de dona" (1938), "Discòbol" (1953), "Nu de dona ajaguda" (1941), i a l'interior "La lectura"(1948) i "Puixança" (1936)). La biblioteca és dipositària del fons bibliogràfic de Josep Clarà, altre sobre Gaudí i nombroses obres del fons locals d'autors del districte.

(Una mica més avall, al número 11 del carrer de Calatrava, hi va viure Francesc de Borja Lladó, poeta, del qual el passejant que s'arribi fins al carrer de Petritxol trobarà un poema de temàtica religiosa.)

Cruïlla del carrer de Calatrava amb el carrer de Pau Alcover

Referència a José Agustín Goytisolo (1928-1999)

La família Goytisolo vivia a Sant Gervasi. De tots els germans, José Agustín ha estat el que a més de tenir-hi les arrels hi ha fet la vida. Va néixer una mica més avall, ja a les Tres Torres, al carrer de Raset. Va viure aquí a tocar, al número 41 del carrer Pau Alcover i, més endavant, al carrer de Balmes, vora el Parc de Monterols. Aquests carrers i els seus bars eren espais habituals de passeig i de tertúlia. (La ruta “Sarrià poètic” en fa un esment detallat, i fins i tot una parada al Bar Mestres, al carrer de Vergós.)

Cruïlla del carrer de Calatrava amb el carrer de l' Emancipació Cementiri de Sarrià

Referència a J.V. Foix, Clementina Arderiu i Carles Riba

Som a un pas del cementiri, on reposen els poetes Carles Riba, Clementina Arderiu i J.V. Foix. Si mai esteu embafats de tedi, val la pena fer l'esforç d'apropar-s'hi i buscar un racó on llegir, sense pressa, alguns dels seus versos.

Cruïlla del carrer de l'Esperança amb el carrer de Pomaret

Referència a Josep Carner (1884-1970)

Josep Carner va dedicar un dels seus poemes a un “Fanal de Sarrià”, que podria ser un d'aquests, antics -en algun encara s'hi poden veure els mecanismes de quan cremaven gas-, del carrer de Pomaret. El poema pertany a *Bella terra bella gent*, del 1918, i Carner el va incloure a la secció “Lloc” de l'edició de 1957 de la poesia. Diu el poema, en aquesta última versió



Fanal de Sarrià

Dolç en la nit d'estiu com entre un vel de pluja,
la teva esgarrifança d'argent és sempre a punt,
petit fanal d'un carreró que puja,
dins Sarrià, muntanya amunt.

Fanal d'un carreró de cases amb jardins,
fanal damunt la tàpia on dansen gessamins,
tu neixes quan, obscures, les quietuds s'apleguen
i encara hi ha una mica d'or moll en els confins.
Per tu les ombres allargades que ens ofeguen
tenen també llur pietat a dins.

Tota la nit callada i humida de serenes
fas amb amor ta vetlla, oh graciós fanal,
tota la nit que és resseguida a penes
o de l'estel que frisa o el pensament malalt.

No et plau la riallada ni l'himne de revolta,
sinó el discret desig;
ames sentir dins el misteri que t'envolta
com serveu ton respecte, fent tasca en l'endemig,
el bla murmurí, el delicat trepig.

El dia ignorarà ta llum esmorteïda.
El meu cor, però, no t'oblida.

Ni de l'amant no mostres el bes que no té fi
ni l'àvid robatori del lladreguet mesquí:
tu no fas nosa a cap fortuna.
Em temo que una llàgrima de fada et féu lluir.
I gairebé podries penjar d'un ram de pi,
i amb el gripau converses i amb la lluna.

Carrer de Dolors Monserdà

Referència a Antoni Gaudí (1852-1926)

Per cobrir la riera del Pomaret, unint probablement els carrers de la Immaculada i de Santa Eulàlia, una mica més amunt d'on ara hi ha aquest pas sobre la línia dels Ferrocarrils, l'any 1906 es va encarregar un pont a Antoni Gaudí. Tot i que Gaudí el va projectar no es va arribar a construir mai. En queda, només, la maqueta realitzada a escala per Ramon Tort, que és en dipòsit a la Biblioteca Clarà.

Carrer de Dolors Monserdà

Referència a Dolors Monserdà (1845-1919)

Aquest carrer porta el nom de Dolors Monserdà. Monserdà va néixer a mitjans segle XIX al carrer de la Palla de Barcelona. Pel taller del seu germà Enric, pintor, van passar algunes de les principals figures de les arts i les ciències de l'època i, qui sap si estimulada per aquell ambient, Dolors Monserdà va començar ben jove a escriure poesia -va publicar els primers versos a disset anys en una revista dirigida per Anselm Clavé-, i més endavant teatre, narrativa i algunes novel·les i assaigs, sobretot de temàtica feminista. Va obtenir diversos premis als Jocs Florals, i n'era presidenta l'any que es va premiar la Solitud de Víctor Català. La seva tercera filla, Dolors, es casaria amb l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch. Dolors Monserdà va morir el març de 1919 a Sarrià.

6

Sisena parada

Col·legi Sant Ignasi de Sarrià***Referència a Maurici Serrahima (1902-1979)***


Som davant el Col·legi Sant Ignasi, popularment conegut com els Jesuïtes de Sarrià. D'ençà que va obrir les portes, el desembre del 1895, n'han estat alumnes tants noms de relleu que fer-ne una relació seria inacabable. Han deixat testimoni del seu pas per aquest espai durant els anys del franquisme, per exemple, Jaime Gil de Biedma, els germans Goytisolo, especialment José Agustín, que en seria expulsat el 1944 juntament amb Joan Reventós.

Un entre els molts alumnes il·lustres que hi van anar a escola va ser Maurici Serrahima. Nascut a Barcelona l'any 1902, set anys després la família es va traslladar a Sarrià oficialment per causa de l'asma que patia el noi. Serrahima va dur una intensa vida civil. En l'àmbit de l'esport, per exemple: als quinze anys va ser un dels fundadors del club esportiu Júnior (i l'estadi Serrahima de Montjuïc du el nom del seu germà Joan). En l'àmbit de la política, va ser un dels signants del manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya l'any 1931. Com a escriptor és autor de diverses novel·les i contes i va destacar notablement com a assagista. Al seu llibre *Del passat quan era present*, un dietari el primer volum del qual va ser publicat el 1974, cinc anys abans de morir, recorda quan, l'any 1915, els Jesuïtes van tancar i per anar a escola havia d'agafar cada dia els Ferrocarrils (fent, diu, "vida normal", ell que, malalt, havia hagut d'estar-se sovint tancat a casa).

*Sisè fragment***Maurici Serrahima** [De *Del passat quan era present*, B.: Edicions 62, 1974.]

A l'estiu del 1915 es va produir el tancament del col·legi de Sant Ignasi de Sarrià. Els Jesuïtes el van convertir en "Col·legi Màxim"; és a dir, d'estudis per als Jesuïtes mateixos. La notícia havia produït una gran indignació entre els pares dels alumnes. Però el cert és que no hi va haver manera de vèncer la tossuderia del pare Ramon Lloberola, que aleshores era el "provincial" de l'Orde.

Els meus pares van haver de prendre la decisió de dur-nos a un altre col·legi, i ens van enviar al que els Jesuïtes tenien al carrer de Casp, de Barcelona. I dic "a Barcelona" perquè, aleshores, Sarrià era un municipi independent i amb personalitat pròpia. Sobretot, per a nosaltres, que encara ara, passats tants anys de la incorporació de Sarrià, diem "anar a Barcelona" o almenys "anar a ciutat". I això prenia aleshores unes proporcions molt superiors a les que ara podríem imaginar. D'altra banda,



aquella decisió em va fer entendre que, si s'imposaven aquells quatre viatges diaris, volia dir que jo podia fer allò que se'n diu "vida normal".

Així doncs, a primers d'octubre vaig començar a anar i venir quatre vegades al dia amb el tren de Sarrià.[...]

Quan hi vam començar a viatjar -vull dir, el 1915- el tren de Sarrià circulava a peu pla i al descobert, fora el petit túnel de Sant Gervasi. És a dir, el vell trajecte del tren de foc, amb l'única diferència que hi havia estat afegit el baixador del carrer de Muntaner. Pujava pel mig del carrer de Balmes, i entre solars i darreres de cases i de tanques de petits jardins.

Els vagons, petits i pintats de groc, eren una mica com els tramvies d'aleshores, si bé potser una mica més amples. Feia més de deu anys que la tracció era elèctrica, però el trenet conservava encara aquell aire alhora important i bondadós del tren de foc dels nostres avis i dels nostres pares. Humil però digne, en la petitesse de la pròpia missió. [...]



